

Въпросът за съществуването и формирането на криминалната личност продължава да е дискуссионен и това е така основно заради невъзможността да се търсят комплексни интегрални решения в областта на психологията и криминологията въобще. Във всеки случай има достатъчно количество аксиоми, които очертават контурите на проблема. Те могат да бъдат гледани именно като аксиоми, доколкото нито една от тях не е и не може да бъде напълно достоверно доказана по строго научен емпиричен път.

Един от основните аспекти на теоретичната и емпирична спекула е тезата, че генезисът на криминалната личност, а и въобще основанията за съществуването на такъв тип личност, са заложени директно в биологичния фундамент на личността.

Основното в тази интерпретация на проблема с генезиса на криминалния типаж е всъщност в търсенето и откриването на директна връзка между едни или други физични конституционални девиации и аномалии в психосоциалното функциониране на личността. Принципни основания за подобен анализ съществуват доколкото е очевидна зависимостта между психичното и физичното въобще, няма обаче достатъчно добре верифицирани доказателства за наличието на именно такава директна връзка.

Роля на биогенетичните фактори

Една от най-широко експлоатираните тези, особено в близкото минало, е експериментално проверяваната връзка между наличието на т.нар. *ХУУ-синдром* и хиперагресивитета у индивидите от мъжки пол. Синдромът представлява една хромозомна аберация, която се изразява в наличието на една У-хромозома повече в 23-та хромозомна двойка. Понеже У-хромозомата е мъжката полова хромозома, т.е. тя определя мъжкия пол на индивида, наличието на още една такава хромозома вероятно продуцира завишена агресивност, доколкото маскулинността се свързва (изразява?) именно с агресивитета на индивида. Подобна хромозомна композиция е характерна за около 1 на 1000 от всички родени деца от мъжки пол. Като доказателство за наличието на зависимост между въпросната хромозомна аберация и агресивитета и дори криминалитета на възрастната личност се сочат изследвания на затворнически популации. При едно от сериозните изследвания от този род, проведено в САЩ (вж. Гайдаров, 2007), се оказва, че сред онези затворници, които в дадения момент са били принудително въдворени в затворническата клиника заради извършване на особено жестоки и немотивирани агресивни актове спрямо другите лица от затворническата общност, броят на тези, притежаващи хромозомната аберация ХУУ е бил около двадесет

път по-голям от този на лицата с нормална хромозомна конфигурация на 23 хромозомна двойка.

Друг методологически похват, чрез който се проверява и експлицира същата хипотеза, е *изследването на близнаци*. Идеята тук е, че доколкото при близнаците има идентичен хромозомен материал, то може в онтогенетически план да се проследи как и дали евентуалното криминално поведение кореспондира с генотипа на индивида и доколко зависи от социалните влияния. Като допълнителна опция в структурирането на подобни емпирични изследвания се включва различието между монозиготните и дизиготните близнаци, като при първия тип има абсолютно идентичен хромозомен набор и при двата индивида, докато при втория тип – само около половината от хромозомния материал е идентичен.

Първото документирано научно изследване от този тип е проведено в Германия през 1920г. от немския лекар Йоханес Ланге. Той наблюдава в продължение на няколко години общо 30 двойки близнаци, като от тях 13 са монозиготни, а 17 – дизиготни. При всяка една от посочените двойки близнаци има поне един, който има криминална простъпка. Това, което открива д-р Ланге, е, че при десет от тринадесетте двойки еднояйчни близнаци и вторият индивид е криминално проявен, докато това съотношение при двужайчните близнаци е две към седемнадесет (вж. Гайдаров, 2007).

Друго подобно интересно изследване е направено в Дания от Карл Кристиансен и Сарноф Медник (вж. Miller, 2008), които наблюдават развитието и социалното поведение на общо 3586 двойки близнаци, родени през периода 1881-1910 г. в един произволно избран географски регион на Дания. След подробни изчисления те стигат до извода, че вероятността единият от близнаците да извърши криминално деяние, при положение, че другият има вече криминална кариера, е около 50 % при еднояйчните близнаци, докато при двужайчните тази вероятност спада до около 20 %. Подобни са данните и от едно по-ново изследване на американците Дейвид Роуи и Д. Уейн Осгуд (вж. Miller, 1990).

Продължавайки въпросната линия на емпирични изследвания учените започват да се ориентират към все по-различни модели на построяване на хипотезите и тяхната експериментална верификация. Появяват се т.нар. проучвания на осиновени деца. Идеята е, че осиновяването на дете е доста случаен акт – осиновителите могат да бъдат от най-различни социални слоеве, с различен расов произход, възраст, финансов и интелектуален ценз и пр. При това положение е очевидно, че генетичният материал, придобит от истинските родители, ще има почти директно влияние върху оформянето

на социалното поведение на подрастващия.

Най-обемното досега проучване от този тип е направено в Дания през периода 1924 – 1947 г. и е обхванало общо 14 427 осиновени момичета и момчета (вж. Miller, 2008). В резултат на многогодишните наблюдения авторите стигат до следните основни изводи и данни:

- от осиновените момчета, чиито родители, както биологичните, така и осиновителите, не са имали криминални прояви, във времето на тяхното възмъжаване като извършители на криминални деяния са били регистрирани 13,5%;
- от момчетата, чиито осиновители са били в някакъв момент от съвместния им живот извършители на криминални деяния, но биологичните им родители не са били криминално проявени, 14,7% са извършили престъпления;
- от момчетата, чиито осиновители са били законопослушни граждани, но биологичните им родители са били престъпници, 20% са били уличени в извършването на престъпления;
- от момчетата, при които и биологичните и приемните родители са били с криминални прояви, 24,5% са нарушили закона.
- Тези данни се интерпретират като подкрепящи тезата за доминиращото влияние на биологичните детерминанти върху формирането на криминалния облик на личността.

В подобен изследователски контекст се разполагат и две други интересни емпирични проучвания, които имат подобен дизайн и стигат до аналогични резултати (вж. Fishbein, 1990).

Ролята на биохимичните фактори

Биохимичните фактори биват виждани от редица изследователи като значим медиатор на криминалното поведение, основно в онтогенетичен план. Биохимичната реалност тук се разбира като екстрагенетична, в смисъл, че макар бидейки, както и всичко друго физично в индивида, генетично обусловена, тя има самостоятелно влияние върху всички процеси в организма и в частност – върху невропсихичните

Основните емпирични резултати в тази област са свързани с изследването на

влиянието на различните хранителни съставки и диети върху агресивитета на индивида, както и с въздействието на хормоните върху формирането на някои трайни личностни характерови девиации.

Първите проучвания върху проблемите на влиянието на хранителните съставки и антисоциалното поведение са датирани в 1908 г. Оттогава досега изследователите са се опитвали да намерят пряка връзка между едни или други хранителни компоненти и агресивността. В резултат се стига до определяне на следните значими *хранителни съставки*, които имат определено влияние върху антисоциалното поведение на индивида:

- фенилетиламин, който се намира в шоколада;
- тирамин, съдържащ се във виното и сиренето;
- моносодиум глутамат, който се използва като вкусова добавка към много хранителни продукти;
- аспартам, използван като изкуствен подсладител;
- ксантин, съдържащ се в кафето.

Друга сериозна група изследвания в областта на т.нар. биокриминология са свързани с търсенето на пряко влияние между определена *тип диета*, в смисъл на обичайно приемана храна, и антисоциалното поведение на индивида.

Така например в едно изследване на Шьонталер (вж. Adler et al., 1991) се прави експеримент с група затворници, осъдени за насилнически престъпления против личността, чиято типична храна съдържа достатъчно количество захар и въглехидрати, каквито са обичайните стандарти за хранене на обикновения затворник. Шьонталер решава да намали количеството на захарта, като вместо безалкохолни напитки, подсладени със захар, на затворниците се дава натурален плодов сок, а вместо бонбони със захар и плодов пълнеж им се дават пресни плодове. Известно време след започването на тази диета Шьонталер установява, че се наблюдава спад в агресивността на значителна част от участващите в експеримента затворници.

В същата рубрика попадат и изследванията, които установяват взаимозависимост между липсата на необходимото количество витамини и агресивността у индивида. В частност става дума за недостиг на витамини В-3 и В-6. Други автори поднасят информация за наличието на значима корелация между недостига на протеини и агресивността, а в едно изследване се установява връзка на детската хиперактивност и

определени оцветители и овкусители в хранителните продукти (вж. Adler et al., 1991).

Интересно е метаемпиричното кроскултурално изследване, проведено от Моусън и Джейкъбс (вж. Adler et al., 1991). Двамата автори твърдят, че може да се търси връзка между количеството на веществото триптофан, което е аминокиселина на протеинова основа и е нормален компонент на редица храни, и насилническите квалифицирани престъпления. Според претенциите на авторите има едно оптимално количество триптофан, което човек трябва да приема всекидневно, за да може да си осигури необходимия биохимичен баланс, в противен случай – ако количеството е под необходимото, възникват специфични промени в метаболитните процеси, които довеждат индивида до състояние на хиперагресивитет, резултиращ понякога в хомицидни действия. Авторите установяват, че страните, където основна храна е царевичата и производните и, която е доста бедна на веществото триптофан, имат значително по-висок рейтинг на регистрираните хомицидни деяния, за разлика от страните, които да ориентирани основно към ориз или пшеница.

В някои други подобни изследвания се акцентира върху специфичните състояния на хипогликемия, които са типични при болни от захарен диабет. Тук става дума обаче за индивиди, чието състояние е в нормата, но стойностите на кръвната им захар често се намират на долната граница на допустимото ниво. Установява се, че тези индивиди са склонни често да изпаднат в състояние на немотивирана агресивност, съпроводена с импулс за вандализъм или хомицид. Мати Виркунен (вж. Miller, 2008), който провежда серия от изследвания със затворници, извършили тежки криминални посегателства върху личността, независимо дали са импулсивно-реактивни или преднамерено-рецидивни, установява чрез т.нар. тест за *глюкозна толерантност*, че при тях има значима разлика по посока на хипогликемичност в сравнение с контролната група от неприявени криминално лица.

Макар че не може да се докаже по надежден начин пряката връзка между мъжкия полов *хормон тестостерон*, характерен за мъжките индивиди, и агресивността, са правени редица научни изследвания, които да хвърлят необходимата светлина върху този проблем. В редица от изследванията се установява повишено количество на тестостерон в кръвта на индивиди, които са извършили тежки криминални посегателства върху личността.

Катерина Далтън прави едно интересно изследване (вж. Miller, 2008) със 156 жени-затворнички, осъдени за първи път, в което показва, че в 49% от случаите те са извършили съответните престъпления или в предменструалния период или по време на

менструалния цикъл, което илюстрира тезата за влиянието на т.нар. *пременструален синдром* върху агресивното и суицидно поведение при жените.

Влияние на неврофизиологичните фактори

Неврофизиологично-криминологичните изследвания започват да се развиват по-мощно едва в края на петдесетте и началото на шестдесетте години на миналия век, провокирани от криминалната практика и от напредъка в науката. Основните параметри, които се изучават като фактори, влияещи върху агресивитета на индивида, са:

- мозъчни тумори;
- други сериозни органични мозъчни увреди;
- т.нар. минимална мозъчна дисфункция;
- функционирането на лимбичната система;
- функционирането на мозъчните вълни.

Най-широко разпространеният инструмент за изследване на неврофизиологичните особености на индивида е *електроенцефалограмата* (ЕЕГ). Тя представлява запис на електровълновата активност на мозъка посредством електроди, които са поставени на скалпа на главата. Има редица проучвания от този тип, които намират значима взаимовръзка между особеностите на мозъчната активност, измерени чрез ЕЕГ и антисоциалното структуриране и изявяване на личността (вж. Fishbein., 1990). Както е известно, мозъчната активност се представя чрез четири типа електровълни, като всеки един от тях има своя специфика, вътре в която може да бъде търсена и индивидуалната особеност. Общо-взето има два типа емпирично доказани зависимости между криминалната проявеност на личността и мозъчната активност:

- при криминално проявени лица се забелязва системната поява на т.нар. бавни вълни в тилните дялове на мозъка, които иначе не се срещат в тази интензивност;
- при непълнолетни престъпници и при извършители на убийства се открива типично забавяне на т.нар. алфа-вълни.

Специфичен комплекс от обсъждания тип е т.нар минимална мозъчна дисфункция (ММД). Тя се определя като личностно разстройство, свързано с липсата на

концентрация на вниманието и манифестирано основно чрез хиперактивност. Смята се, че ММД е в основата на формирането на такива поведенчески нагласи, като: импулсивност, хиперактивност, агресивност, ниска самооценка и безпричинни избухвания и гняв. В този смисъл ММД е достатъчно интересен фактор, чието наличие би могло да се използва като обяснителен модел на антисоциалното поведение на личността, когато не могат да бъдат открити надеждни социално-психологични детерминанти за тези отклонения (вж. Adler et al., 1995).